

પ્રવચન નં. ૧૬૧, શ્લોક-૨૩૬-૨૩૭, ગાથા-૧૪૧, શનિવાર, જયેષ્ઠ સુદ ૯,
તા.૨૧-૦૬-૮૦

‘નિયમસાર’ ૨૩૬-કળશ.

અત્યપૂર્વનિજાત્મોત્થભાવનાજાતશર્મણે ।

યતન્તે યતયો યે તે જીવન્મુક્તા હિ નાપરે ।।૨૩૬।।

શ્લોકાર્થ :- ‘અતિ અપૂર્વ નિજાત્મજનિત ભાવનાથી...’ આહાહા...! મોક્ષનું કારણ આ. ‘અતિ અપૂર્વ...’ પૂર્વે નહિ કરેલું એવું ‘નિજાત્મજનિત...’ પોતાનો જે આત્મા આનંદ અને જ્ઞાન, એવો જે નિજ આત્મા, તેનાથી ઉત્પન્ન થયેલી ભાવના. આહાહા...! ‘અતિ અપૂર્વ નિજાત્મજનિત ભાવનાથી ઉત્પન્ન થતા સુખ માટે...’ આનંદને માટે. અતીન્દ્રિય આનંદને માટે ‘જે યતિઓ યત્ન કરે છે,...’ આહાહા...! નિજાત્મજનિત સુખને માટે જે યતિઓ યત્ન કરે છે તે યત્ન. આ યત્ન. સ્વરૂપની યત્ના અતીન્દ્રિય આનંદની જતના, યતના જે કરે છે તેઓ ખરેખર જીવન્મુક્ત થાય છે. આહાહા...! તેઓ જ ખરેખર કેવળજ્ઞાન પામીને મુક્તિને પામે છે. આહાહા...! આમાં વ્યવહાર-બ્યવહાર ક્યાં ગયો? નિમિત્ત ને વ્યવહારને... આહાહા...!

‘અતિ-અપૂર્વ...’ અનંતકાળમાં નહિ કરેલું. અનંત... અનંત... અનંતકાળ જે અજ્ઞાનભાવમાં ગયો એ નહિ કરેલી ‘અતિ-અપૂર્વ નિજાત્મજનિત ભાવના...’ પોતાના આત્માથી ઉત્પન્ન થયેલી ભાવના. ભાવનાની વ્યાખ્યા આ. નિજાત્માથી ઉત્પન્ન થયેલી ભાવના. રાગ અને વિકલ્પની ભાવના નહિ. આહાહા...! એનાથી ઉત્પન્ન થયેલું સુખ. એનાથી ઉત્પન્ન થયેલો અતીન્દ્રિય આનંદ. એને જે યતિઓ યત્ન કરે છે મુનિ. જે મુનિઓ એ યત્ન કરે છે. આહાહા...! મુનિની આ દશા. અત્યારે તો કાંઈક કાંઈક બહારથી ખતવે.

અંતરના આનંદના સુખને માટે જેની ભાવના અંદર છે. અતીન્દ્રિય આનંદ જેને પ્રગટ્યો છે, એમાં જેની યત્ના છે તે જીવન્મુક્ત છે. તે પૂર્ણ પદને પ્રાપ્ત થવાને લાયક છે. એ અસ્તિ કરી. ‘બીજાઓ નહિ.’ આવી દશા વિનાના બીજાઓ નહિ. આહાહા...! આ અનેકાંત કર્યું. વ્યવહારથી પણ થાય અને નિશ્ચયથી પણ થાય એમ નથી. આહાહા...! ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો ધન છે, એમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી ભાવના. આહાહા...! અંતર સ્વરૂપ જે ત્રિકાળી ભાવ છે, એને અવલંબે ઉત્પન્ન થયેલી ભાવના. આહાહા...! એનાથી ઉત્પન્ન થતું સુખ. એ ભાવનાથી ઉત્પન્ન થતો આનંદ. એ યતિઓ, જે આનંદમાં યત્ન કરે. આહાહા...! શ્લોક તો બહુ નાનો બે લીટીનો છે.

‘તેઓ ખરેખર જીવન્મુક્ત થાય છે,...’ તેને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. આહાહા...! ‘બીજાઓ નહિ.’ વ્યવહાર ક્રિયા કરનારાઓ અને નિમિત્તના આધાર લઈને રહેનારાઓને

ધર્મ નહિ થાય, એને મુક્તિ નહિ મળે. આહાહા...! ધર્મા એવો જે આત્મા, એની જે ભાવના, એનાથી ઉત્પન્ન થયેલી, એ ભાવનાથી... આહાહા...! ઉત્પન્ન થતું સુખ. અતીન્દ્રિય આનંદનું ઉત્પન્ન થતું સુખ, એ માટે જે યત્ન કરે એનું નામ યતિ અને મુનિ કહેવાય છે. આહાહા...! તેઓ ખરેખર મુક્તિને પામશે. બહુ ટૂંકું કર્યું. આત્મજનિત ભાવનાથી ઉત્પન્ન થયેલું સુખ, એ આનંદમાં યત્ન કરે છે... આહાહા...! તે મુક્તિને પામશે. બીજાઓ નહિ. આહાહા...! હવે આમાં વ્યવહારનો નિષેધ ન આવ્યો? 'પંડિતજી'! વ્યવહારનો નિષેધ આવ્યો? વ્યવહારથી નહિ પામે. આહાહા...! એ ૨૩૬ (શ્લોક પૂરો) થયો. આહાહા...!

શ્લોક-૨૩૭

(વસંતતિલકા)

અદ્વન્દ્વનિષ્ઠમનઘં પરમાત્મતત્ત્વં
સંભાવયામિ તદહં પુનરેકમેકમ્ ।
કિં તૈશ્ચ મે ફલમિહાન્યપદાર્થસાર્થૈઃ
મુક્તિસ્પૃહસ્ય ભવશર્મણિ નિઃસ્પૃહસ્ય ॥૨૩૭॥

इति सुकविजनययोजमित्रपंचेन्द्रियप्रसरवर्जितगात्रमात्रपरिग्रह श्रीपद्मप्रभमलधारिदेव-
विरचितायां नियमसारव्याख्यां तात्पर्यवृत्तौ परमभक्त्यधिकारो दशमः श्रुतस्कन्धः ॥

[શ્લોકાર્થ :-] જે પરમાત્મતત્ત્વ (રાગદ્વેષાદિ) દ્વંદ્વમાં રહેલું નથી અને અનઘ (નિર્દોષ, મળ રહિત) છે, તે કેવળ એકની હું ફરીફરીને સંભાવના (સમ્યક્ ભાવના) કરું છું. મુક્તિની સ્પૃહાવાળા અને ભવના સુખ પ્રત્યે નિઃસ્પૃહ એવા મને આ લોકમાં પેલા અન્યપદાર્થસમૂહોથી શું ફળ છે? ૨૩૭.

આ રીતે, સુકવિજન૩પી કમળોને માટે જેઓ સૂર્ય સમાન છે અને પાંચ ઇન્દ્રિયોના ફેલાવ રહિત દેહમાત્ર જેમને પરિગ્રહ હતો એવા શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવ વડે રચાયેલી નિયમસારની તાત્પર્યવૃત્તિ નામની ટીકામાં (અર્થાત્ શ્રીમદ્ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવપ્રણીત શ્રી નિયમસાર પરમાગમની નિર્ગ્રંથ મુનિરાજ શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવવિરચિત તાત્પર્યવૃત્તિ નામની ટીકામાં) પરમ-ભક્તિ અધિકાર નામનો દશમો શ્રુતસ્કંધ સમાપ્ત થયો.

શ્લોક-૨૩૭ ઉપર પ્રવચન

અદ્વન્દ્વનિષ્ઠમનઘં પરમાત્મતત્ત્વં
 સંભાવયામિ તદહં પુનરેકમેકમ્ ।
 કિં તૈશ્ચ મે ફલમિહાન્યપદાર્થસાર્થૈઃ
 મુક્તિસ્પૃહસ્ય ભવશર્મણિ નિઃસ્પૃહસ્ય ॥૨૩૭॥

શ્લોકાર્થ :- આહાહા...! 'જે પરમાત્મતત્ત્વ...' આ જે પરમાત્મ-પરમસ્વરૂપ જે ભગવાનઆત્મા, એ 'પરમાત્મતત્ત્વ (રાગદ્વેષાદિ) દ્વંદ્વમાં રહેલું નથી...' આહાહા...! આત્માનું જે પરમાત્મસ્વરૂપ છે એને જ આત્મા કહીએ અને તે આત્મામાં રાગ-દ્વેષનો દ્વંદ્વ નથી. આહાહા...! દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિના પરિણામનો દ્વંદ્વ એમાં નથી. આહાહા...! 'અને અનઘ (નિર્દોષ, મળ રહિત) છે,...' દ્વંદ્વ નથી અને નિર્દોષ છે. અસ્તિ-નાસ્તિ કરી. રાગ-દ્વેષનો દ્વંદ્વ-દ્વૈતપણું નથી અને અનઘ છે. અનઘ-દોષ વિનાનો છે. ભગવાનઆત્મા અંદર નિર્દોષ છે, દોષ વિનાનો છે. આહાહા...! 'તે કેવળ એકની હું...' આહાહા...! દ્વંદ્વ-રાગ-દ્વેષ રહિત અને નિર્દોષ ભગવાનઆત્મા ત્રિકાળી, તેની જ હું, કેવળ એકની હું 'ફરી ફરીને સંભાવના (સમ્યક્ ભાવના) કરું છું.' આહાહા...! ફરી ફરીને એની-આનંદની ભાવના કરું છું. સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, એને પકડીને વારંવાર આનંદનો અનુભવ કરું છું. આહાહા...!

'મુક્તિની સ્પૃહાવાળા...' કહે છે કે હું કોણ છું? મુક્તિની સ્પૃહા. એક મુક્તિની જ ઇચ્છા છે. બીજી કોઈ જાતની વૃત્તિ નથી. 'મુક્તિની સ્પૃહાવાળા અને ભવના સુખ પ્રત્યે નિઃસ્પૃહ...' ભવના સુખ પ્રત્યે સ્પૃહા વિના. ભવના સુખની લાગણી જરીએ નહિ અને પૂર્ણ આનંદ આત્માની પ્રાપ્તિની તત્પરતા. આહાહા...! પૂર્ણાનંદ એવો આત્મા, એની તત્પરતા. ભવના સુખની સ્પૃહા જરીએ નહિ. કે ભાઈ અહીંથી આમાં પુણ્ય કરશું તો સુખ મળશે ને સર્વાર્થસિદ્ધમાં જવાશે. દેવના (વૈભવ મળશે), કોઈ સ્પૃહા નથી. આહાહા...!

'મુક્તિની સ્પૃહાવાળા અને ભવના સુખ પ્રત્યે નિઃસ્પૃહ એવા મને આ લોકમાં પેલા અન્યપદાર્થસમૂહોથી શું ફળ છે?' આહાહા...! આ જગતની અંદર મારા પ્રભુ સિવાય મારે અન્યપદાર્થનું શું કામ છે? આહાહા...! પંચપરમેષ્ઠીથી પણ મારે શું કામ છે? એમ કહે છે. કારણ કે પંચપરમેષ્ઠી ઉપર નજર જશે તો રાગ થશે. આહાહા...! અન્ય પદાર્થ સમૂહ. અન્ય પદાર્થનો સમૂહ. આહાહા...! અનેક અરિહંતો, સિદ્ધો, આચાર્યો, ઉપાધ્યાય ને સાધુ. આહાહા...! જેના સમૂહ-ઢગલા છે. એનાથી મારે શું પ્રયોજન? આહાહા...! મારો ભગવાન પૂર્ણ ભરેલો છે. એનાથી ઉત્પન્ન થયેલા આનંદની યત્ના કરનારો, એની સ્પૃહા કરનારો, સંસારના સુખની સ્પૃહા છોડી દઈને... આહાહા...! મારે અન્ય પદાર્થની સાથે શું કામ છે?

અરે...! ‘પેલા અન્યપદાર્થ...’ એમ ભાષા કેવી લીધી! આ લોકમાં પેલા-અનેરા, એમ પેલા એટલે. મારાથી જે અનેરા એવા ‘અન્યપદાર્થસમૂહોથી શું ફળ છે?’ આહાહા...! પંચ પરમેષ્ઠીના સ્મરણથી પણ શું ફળ છે? રાગ છે. આહાહા...! મૂળ નિજ ચૈતન્ય એની કિંમત કરી નથી તેથી પરની કિંમત જતી નથી. એનું મહાત્મ્ય આવતું નથી તેથી પર વસ્તુનું મહાત્મ્ય ટળતું નથી. આહાહા...! જેને આત્માની મહિમા અને મોટપનો ભાવ આવે એને આત્મા સિવાય બીજા કોઈ પદાર્થ પ્રત્યે મહિમા આવે નહિ. પરમેશ્વર પ્રત્યે પણ મોટપ ન આવે એમ કહે છે. આહાહા...! મારો પરમેશ્વર... આહાહા...! એવો જે હું આત્મા, એને પેલા. પેલા અન્ય પદાર્થ સમૂહ. પેલા એટલે અનેરા પદાર્થો. આહાહા...! ‘અન્યપદાર્થસમૂહોથી શું ફળ છે?’ એનાથી મને શું ફળ? આ ભક્તિનો અધિકાર પૂરો કરે છે. એની-પરની ભક્તિથી પણ મને શું ફળ? એમ કહે છે. આહાહા...! એ અધિકાર પૂરો થયો.

- ૧૧ -

નિશ્ચય-પરમાવશ્યક અધિકાર

ગાથા-૧૪૧

અથ સાંપ્રતં વ્યવહારબહાવશ્યકપ્રતિપક્ષશુદ્ધનિશ્ચયાધિકાર ઉચ્યતે

જો ણ વદિ અણ્ણવસો તસ્સ દુ કમ્મં ભણંતિ આવાસં

કમ્મવિનાસણજોગો ણિવ્વુદિમગ્ગો ત્તિ પિજ્જુતો ॥૧૪૧॥

યો ન ભવત્યન્યવશઃ તસ્ય તુ કર્મ ભણન્ત્યાવશ્યકમ્ ।

કર્મવિનાશનયોગો નિર્વૃત્તિમાર્ગ ઇતિ પ્રરૂપિતઃ ॥૧૪૧॥

અત્રાનવરતસ્વવશસ્ય નિશ્ચયાવશ્યકકર્મ ભવતીત્યુક્તમ્ ।

યઃ ખલુ યથાવિધિ પરમજિનમાર્ગાચરણકુશલઃ સર્વદૈવાન્તર્મુખત્વાદનન્યવશો ભવતિ કિન્તુ સાક્ષાત્સ્વવશ ઇત્યર્થઃ । તસ્ય કિલ વ્યાવહારિકક્રિયાપ્રપંચપરાહ્મુખસ્ય સ્વાત્માશ્રયનિશ્ચયધર્મધ્યાન-પ્રધાનપરમાવશ્યકકર્માસ્તીત્યનવરતં પરમતપશ્ચરણનિરતપરમજિનયોગીશ્વરા વદન્તિ । કિં ચ યસ્મિન્નિગુપ્તિગુપ્તપરમસમાધિલક્ષણપરમયોગઃ સકલકર્મવિનાશહેતુઃ સ એવ સાક્ષાન્મોક્ષકારણ-ત્વાન્નિર્વૃત્તિમાર્ગ ઇતિ નિરુક્તિવ્યુત્પત્તિરિતિ ।

તથા ચોક્તં શ્રીમદમૃતચન્દ્રસૂરિભિઃ-

(મંદાક્રાંતા)

આત્મા ધર્મઃ સ્વયમિતિ ભવન્ પ્રાપ્ય શુદ્ધોપયોગં
 નિત્યાનન્દપ્રસરસરસે જ્ઞાનતત્ત્વે નિલીય ।
 પ્રાપ્સ્યત્યુચ્ચૈરવિચલતયા નિઃપ્રકમ્પપ્રકાશાં
 સ્ફૂર્જજ્જ્યોતિઃસહજવિલસદ્રત્નદીપસ્ય લક્ષ્મીમ્ ॥

હવે વ્યવહાર છ આવશ્યકોથી પ્રતિપક્ષ શુદ્ધનિશ્ચયનો (શુદ્ધનિશ્ચય-આવશ્યકનો) અધિકાર કહેવામાં આવે છે.

નથી અન્યવશ જે જીવ, આવશ્યક કરમ છે તેહને;
 આ કર્મનાશનયોગને નિર્વાણમાર્ગ કહેલ છે. ૧૪૧.

અન્યાર્થ :- [યઃ અન્યવશઃ ન ભવતિ] જે અન્યવશ નથી (અર્થાત્ જે જીવ અન્યને વશ નથી) [તસ્ય તુ આવશ્યકમ્ કર્મ ભગન્તિ] તેને આવશ્યક કર્મ કહે છે (અર્થાત્ તે જીવને આવશ્યક કર્મ છે એમ પરમ યોગીશ્વરો કહે છે). [કર્મવિનાશનયોગઃ] કર્મનો વિનાશ કરનારો યોગ (—એવું જે આ આવશ્યક કર્મ) [નિર્વૃત્તિમાર્ગઃ] તે નિર્વાણનો માર્ગ છે [ઇતિ પ્રરૂપિતઃ] એમ કહ્યું છે.

ટીકા :- અહીં (આ ગાથામાં), નિરંતર સ્વવશને નિશ્ચય-આવશ્યક-કર્મ છે એમ કહ્યું છે.

વિધિ અનુસાર પરમજિનમાર્ગના આચરણમાં કુશળ એવો જે જીવ સદાય અંતર્મુખપણાને લીધે અન્યવશ નથી પરંતુ સાક્ષાત્ સ્વવશ છે 'એવો અર્થ છે, તે વ્યાવહારિક ક્રિયાપ્રપંચથી પરાઙ્મુખ જીવને 'સ્વાત્માશ્રિત-નિશ્ચયધર્મધ્યાનપ્રધાન પરમ આવશ્યક કર્મ છે એમ નિરંતર પરમતપશ્ચરણમાં લીન પરમજિનયોગીશ્વરો કહે છે. વળી, સકળ કર્મના વિનાશનો હેતુ એવો જે 'ત્રિગુપ્તિગુપ્ત-પરમસમાધિલક્ષણ પરમ યોગ તે જ સાક્ષાત્ મોક્ષનું કારણ હોવાને લીધે નિર્વાણનો માર્ગ છે. આમ નિરુક્તિ અર્થાત્ વ્યુત્પત્તિ છે.

એવી રીતે (આચાર્યદેવ) શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્રસૂરિએ (શ્રી પ્રવચનસારની તત્ત્વદીપિકા નામની ટીકામાં પાંચમાં શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :-

૧. 'અન્યવશ નથી' એ કથનનો 'સાક્ષાત્ સ્વવશ છે' એવો અર્થ છે.
૨. નિજ આત્મા જેનો આશ્રય છે એવું નિશ્ચયધર્મધ્યાન પરમ આવશ્યક કર્મમાં પ્રધાન છે.
૩. પરમ યોગનું લક્ષણ ત્રણ ગુપ્તિ વડે ગુપ્ત (—અંતર્મુખ) એવી પરમ સમાધિ છે. [પરમ આવશ્યક કર્મ તે જ પરમ યોગ છે અને પરમ યોગ તે નિર્વાણનો માર્ગ છે.]

“[શ્લોકાર્થ :-] એ રીતે શુદ્ધોપયોગને પ્રાપ્ત કરીને આત્મા સ્વયં ધર્મ થતો અર્થાત્ પોતે ધર્મપણે પરિણમતો થકો નિત્ય આનંદના ફેલાવથી સરસ (અર્થાત્ જે શાશ્વત આનંદના ફેલાવથી રસયુક્ત છે) એવા જ્ઞાનતત્ત્વમાં લીન થઈને, અત્યંત અવિચળપણાને લીધે, દેદીપ્યમાન જ્યોતિવાળા અને સહજપણે વિલસતા (-સ્વભાવથી જ પ્રકાશતા) રત્નદીપકની નિષ્કંપ-પ્રકાશવાળી શોભાને પામે છે (અર્થાત્ રત્નદીપકની માફક સ્વભાવથી જ નિષ્કંપપણે અત્યંત પ્રકાશ્યા-જાણ્યા કરે છે).”

ગાથા-૧૪૧ ઉપર પ્રવચન

નિશ્ચય પરમઆવશ્યક-૧૧મો અધિકાર. એમાં પહેલા જ એ લખાણ છે, દેખો! ‘હવે વ્યવહાર છ આવશ્યકો...’ વ્યવહાર સામાયિક, વ્યવહાર ચૌવિસંથો, વ્યવહાર વંદન, સામાયિક કરવી, વંદન, પ્રતિક્રમણ, વ્યવહાર પ્રતિક્રમણ, કાઉસગ્ગ... આહાહા..! અને પરચખાણ. એ ‘વ્યવહાર છ આવશ્યકોથી પ્રતિપક્ષ...’ અહીં તો ચોખ્ખું આવ્યું. ‘છ આવશ્યકોથી પ્રતિપક્ષ...’ આહાહા..! હવે ઓલી કહે છે કે નહિ. પ્રતિપક્ષ અહીં નહિ. મિથ્યાત્વ જ એક પ્રતિપક્ષ લેવો. આહાહા..! આમાં ત્રણ ઠેકાણે આવશે. આ આવશ્યક અધિકારમાં ત્રણ ઠેકાણે આવશે. આહાહા..! વ્યવહાર છ આવશ્યક. વ્યવહાર સામાયિક, આત્માના ભાન વિના, આત્માના જ્ઞાન વિના ભગવાનની સ્તુતિ ને ભક્તિ અને વંદન અને કાયોત્સર્ગ અને આત્માના ભાન વિના પરચખાણ અને કાયોત્સર્ગ એ ‘છ આવશ્યકોથી પ્રતિપક્ષ...’ છ આવશ્યકનું ફળ તો સંસાર છે, રાગ છે. આહાહા..! એ સામાયિક અને ચૌવિસંથો, આત્માના જ્ઞાન વિનાના જે છ (આવશ્યક) એનું ફળ સંસાર છે. છ આવશ્યકો અનંતવાર કર્યા છે. આહાહા..! એના ફળ અનંતવાર દેવ તરીકે મળ્યા છે. ચાર ગતિમાં રખડવાનું મટ્યું નહિ. એક ભવ ઘટ્યો નહિ. આહાહા..! કારણ કે પોતે છ આવશ્યક ભવસ્વરૂપ છે, સંસારસ્વરૂપ છે. આહાહા..!

વ્યવહારના છ આવશ્યક એ સંસારસ્વરૂપ (છે). રાગ છે એ સંસારસ્વરૂપ છે. રાગ એ સંસાર છે. શાસ્ત્રમાં તો શરીરને સંસાર કીધો છે. આ શરીર એ સંસાર છે. આહાહા..! શરીર એ સંસાર છે. તો શરીરની ક્રિયાથી આત્માને કલ્યાણ થાય, સંસારની ક્રિયાથી આત્માને કલ્યાણ થાય. શરીરને સત્માં જોડી દેવું, સત્ક્રિયામાં જોડી દેવું. સદાચરણ. એ સદાચરણ નહિ. એ તો અસદાચરણ છે. સદાચરણ તો સત્ એવી વસ્તુ ભગવાન શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ, એમાં રમવું એ સદાચરણ છે. એ સદાચરણથી વિરુદ્ધ છ આવશ્યક વ્યવહાર સદાચરણ એ વિરુદ્ધ છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- સદાચરણને ક્યાંક તો મૈત્રી કહી અને ક્યાંક વિરોધ બતાવ્યો.

ઉત્તર :- મૈત્રી એ તો છે એટલું બતાવે છે. એ કળશમાં તો છે. છતાં એનો અર્થ કળશકારે બીજો કર્યો છે. એ તો ‘હેમચંદ્ર’એ મૈત્રી કર્યો છે. અહીં તો વિરોધ કર્યો છે.

વિરોધ છે. અશુદ્ધતાનું ટળવું તે મૈત્રી છે. અશુદ્ધતાનું રહેવું એ મૈત્રી નથી. પાછળના કળશમાં આવે છે ને. છે ને ખ્યાલ બધો છે. નિશ્ચય અને વ્યવહારની મૈત્રી આવે છે. પણ એ વ્યવહારની મૈત્રી એટલે અશુદ્ધતાનો ત્યાગ એ વ્યવહારની મૈત્રી. આહાહા...! કળશટીકાકારે એવો અર્થ કર્યો છે. અશુદ્ધતાનો ત્યાગ અને શુદ્ધતાનું ગ્રહણ એ મૈત્રી છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- બંને સાથે રહે એ અપેક્ષાએ મૈત્રી?

ઉત્તર :- બંને સાથે રહે છે. એકનું ફળ સંસાર છે અને એકનું ફળ મુક્તિ છે. વીતરાગ ન હોય ત્યાં સુધી બે સાથે રહે. એ કળશ છે ને. જ્યાં સુધી કર્મની વિરતિ પૂરી ન થાય ત્યાં સુધી જ્ઞાનધારા અને કર્મધારા બે સાથે રહે. સાથે રહેવામાં વિરોધ નથી. મિથ્યાદર્શન અને સમ્યગ્દર્શન જેમ સાથે રહે એમાં વિરોધ છે, એમ સમ્યક્ચારિત્રને અને રાગને સાથે રહેવામાં વિરોધ નથી. આહાહા...! આકરું કામ ભારે. નિવૃત્તિ ન મળે અને એ ઉપદેશ ઘટી ગયો. આહાહા...! લોકો કંઈક રસ્તે અટકી ગયા બિચારા. ભવભ્રમણ ઉભું રહીને ભવભ્રમણમાં ચાલ્યા જવાના. આહાહા...!

અહીં તો કહે છે, ‘વ્યવહાર છ આવશ્યકોથી...’ તો વિરુદ્ધ ‘પ્રતિપક્ષ...’ કહ્યુંને? ઓલી જ્ઞાનમતિ કહે છે, ‘નિયમસાર’ એમાં સાર કીધો એ વિરુદ્ધ કીધો એ મિથ્યાત્વનો છે. દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની ક્રિયા જે વ્યવહાર છે એ વિરુદ્ધ નહિ. અહીં તો કહે છે કે છ આવશ્યક પણ વિરુદ્ધ છે. આહાહા...! અરે...રે...! શું થાય? મૂળ જ્યાં આત્મા અંદર વસ્તુ. સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ અતીન્દ્રિય આનંદનો સર્વાંગ ભરેલો ભગવાન, એની અંતર રુચિ-દૃષ્ટિ અને આચરણ (થાય) એ આચરણથી છ આવશ્યક વિરુદ્ધ છે. છ આવશ્યક રાગ છે અને આ આચરણ તો અરાગ છે. સ્વરૂપના આચરણનું સ્વરૂપ, સ્વરૂપના આચરણનું સ્વરૂપ વીતરાગતા છે. અને આ છ આવશ્યક વ્યવહાર છે એનું સ્વરૂપ રાગ છે. આહાહા...! તેથી વ્યવહાર પ્રતિપક્ષથી, વ્યવહારથી તે નિશ્ચય વિરુદ્ધ છે. ત્રણ ઠેકાણે આવશે.

‘હવે વ્યવહાર છ આવશ્યકોથી...’ આહાહા...! ‘પ્રતિપક્ષ...’ આવા તો લખાણ છે. છતાં પોતાની દૃષ્ટિએ અર્થ કરે. એમ કહે, નિયમ છે એ તો સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર છે. તો એના વિરુદ્ધનું આચરણ વિરુદ્ધ જોઈએ. એને ઠેકાણે નિયમના વિરુદ્ધમાં મિથ્યાત્વ લીધું. એ ‘જ્ઞાનમતિ’ બાઈ છે ને આર્જિકા ‘હસ્તિનાપુર’માં છે એ આવો અર્થ કરે છે. અર્થનો અનર્થ કર્યો એવું લખે છે. અહીંયાં આ લોકો છ આવશ્યકથી ‘નિયમસાર’ એ સાર એટલે નિશ્ચયથી તે વિરુદ્ધ છે. એને સાર કીધો છે. ‘વિપરીતના પરિહાર અર્થે સાર શબ્દ યોજેલ છે.’ આત્માના આશ્રય વિના પરાશ્રયથી જેટલો વિકલ્પ ઉઠે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિ ભગવાનની ભક્તિ એ બધો પરાશ્રય છે, નિશ્ચયથી વિરુદ્ધ છે. આહાહા...!

‘વ્યવહાર છ આવશ્યકોથી...’ આ આચાર્ય પોતે કહે છે. જુઓ! ‘સાંપ્રતં’ છે ને? ‘વ્યવહારણકાવશ્યકપ્રતિપક્ષશુદ્ધનિશ્ચયાધિકાર ઉચ્યતે’ વ્યવહાર છ આવશ્યકથી વિરુદ્ધ એવા

નિશ્ચયઆવશ્યકનું કથન કરશું, કહે છે. આહાહા...! આ તો વ્યવહાર કરો, કરતા કરતા થાશે, વ્યવહારથી થાશે. રાગ કરતા કરતા શુદ્ધ થાશે, આકુળતા કરતા કરતા નિરાકુળતા થાશે. આહાહા...! અહીં એ ના પાડે છે.

સ્વઆશ્રયથી થતી દશા તે મુક્તિનું કારણ અને પરાશ્રયથી થતી દશા તે સંસારનું કારણ—આ સિદ્ધાંત રાખીને બધી વાત (છે). આહાહા...! ભગવાનઆત્મા અનંતગુણનો પિંડ પ્રભુ, એના આશ્રયે થતી દશા તે મુક્તિનું કારણ છે. એ વિના ત્રણલોકના નાથ હોય, એને આશ્રયે થતાં પણ રાગ અને સંસાર છે. આહાહા...! કહો, ‘શાંતિભાઈ’! દીધે રાખ્યું હશે એણે. આમ થાય ને તેમ થાય ને ફલાણું થાય ને. આહાહા...! બહુ માર્ગ (ઝીણો). ચૈતન્યનો માર્ગ ચૈતન્યનો આશ્રય. સંસારનો માર્ગ પરદ્રવ્યનો આશ્રય. આહાહા...! બે સિદ્ધાંત આખા. આહાહા...!

‘હવે વ્યવહાર છ આવશ્યકોથી...’ વર્ણન એ કરે છે. ‘પ્રતિપક્ષ...’ એટલે વિરુદ્ધ ‘શુદ્ધનિશ્ચયનો (શુદ્ધનિશ્ચય-આવશ્યકનો)...’ આત્માને આશ્રયે થતી દશા. સામાયિક, ચૌવિસંથો, વંદન આદિ. આત્મા આનંદકંદને આશ્રયે થતાં આનંદ, એવું જે અતીન્દ્રિય આનંદનું નિશ્ચય આવશ્યક, એનું આમાં વર્ણન કરશું. છ આવશ્યક વ્યવહારથી વિરુદ્ધનું વર્ણન કરશું. આહાહા...! કીધુંને? ‘(શુદ્ધનિશ્ચય-આવશ્યકનો) અધિકાર કહેવામાં આવે છે.’ પ્રતિપક્ષનો. છ આવશ્યકથી વિરુદ્ધનું આમાં વર્ણન કરશું. આહાહા...!

જો ણ વદિ અણ્ણવસો તસ્સ દુ કમ્મં ભણંતિ આવાસં
કમ્મવિણાસણજોગો ણિવ્વુદિમગ્ગો ત્તિ પિજ્જુતો।।૧૪૧।।
નથી અન્યવશ જે જીવ, આવશ્યક કરમ છે તેહને;
આ કર્મનાશનયોગને નિર્વાણમાર્ગ કહેલ છે. ૧૪૧.

‘ટીકા :- અહીં (આ ગાથામાં), નિરંતર સ્વવશને...’ આહાહા...! ‘શ્રીમદ્’માં એક કાગળ આવે છે. ભાઈએ કાલે પૂછ્યું હતું નહિ? ‘ચેતનજી’. એમ કે નિશ્ચયમાંથી જરી વ્યવહારમાં આવે એટલે... એક પત્ર છે. એ વ્યવહાર આવે પણ એ માર્ગ નથી. આહાહા...! અંદર ઠરી શકે નહિ. દષ્ટિ હોવા છતાં, અનુભવ હોવા છતાં ઉપયોગ એમાં રહી શકે નહિ ત્યારે ઉપયોગ રાગમાં—વ્યવહારમાં આવે પણ એ વ્યવહારમાં રાગ બંધનું કારણ છે. આહાહા...! કહો, ‘ચીમનભાઈ’! રાડ પાડે એવું છે ને? સામાયિક અને આવશ્યક કરે છે ને બધા. છોડીયું-છોકરા સામાયિક ને પોષા ને આઠ-આઠ અપવાસ ચોવિહારા ને તપસ્યા (કરે). ધૂળેય તપસ્યા નથી. લાંઘણું છે. આહાહા...!

જ્યાં ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય નિરંતર સ્વવશ છે. આહાહા...! એને પરવશની ગંધ એમાં નથી. ‘નિરંતર સ્વવશને નિશ્ચય-આવશ્યક-કર્મ છે...’ શું કીધું? નિરંતર જે આત્મા આનંદ

પ્રભુ, એ આનંદને આશ્રયે છ આવશ્યક છે. આહાહા...! નિરંતર. કોઈ વખતે પણ વ્યવહારના આશ્રયે છ આવશ્યક ધર્મના છે એમ નથી. આહાહા...! ‘નિરંતર...’ વચ્ચે વ્યવહાર આવે છતાં તેનો આશ્રય નહિ. ‘નિરંતર સ્વવશને નિશ્ચય-આવશ્યક-કર્મ છે...’ આત્મભગવાન પૂર્ણાનંદનો સ્વભાવ, એને આશ્રય જે દશા તે આવશ્યક કર્મ છે, તે સામાયિક કાર્ય છે, તે ચોવીસંથોનું કાર્ય છે. આહાહા...! હવે આ વાત સાંભળી ન હોય એ બહારમાં કડાકૂટા કરી નાખે. આહાહા...!

‘(આ ગાથામાં), નિરંતર સ્વવશને...’ અંતર પડ્યા વિના જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ નિત્ય અને ધ્રુવ છે, તેને આશ્રયે નિશ્ચય-આવશ્યક કાર્ય હોય છે. કર્મ એટલે કાર્ય. નિશ્ચય આવશ્યકરૂપી કર્મ એટલે કાર્ય, એટલે મોક્ષનો માર્ગ. આહાહા...! આવું આકરું પડે. વ્યવહાર સાધન છે.. વ્યવહાર સાધન છે. શાસ્ત્રમાં આવે, હોં! એવું.

મુમુક્ષુ :- બેયને સાધન કીધા છે.

ઉત્તર :- એ તો સાધ્ય થયું છે, પછી આ સાધનને આરોપ દેવાય છે. થયા વિનાનું સાધન, એકલું સાધન-જ્ઞાન છે જ નહિ. આહાહા...! આત્માનો અનુભવ થયો, સ્થિરતા થઈ, પૂર્ણ સ્થિરતા નથી ત્યાં રાગની મંદતા આવે એને વ્યવહાર સાધનનો આરોપ અપાય છે. આહાહા...! નિશ્ચય સાધન છે એને વ્યવહાર સાધનનો આરોપ અપાય છે. નિશ્ચય સાધન અંતરનો આશ્રય જ્યાં નથી એને વ્યવહાર સાધન આરોપથી પણ કહેવાતો નથી. આહાહા...! આવો માર્ગ. ‘એમ કહ્યું છે.’

‘(આ ગાથામાં), નિરંતર સ્વવશને...’ આહાહા...! ભગવાનની ભક્તિનો વિકલ્પ ઊઠે એ પરવશ છે. આહાહા...! સામાયિકના પાઠ બોલીને બેસવું કે મારે સામાયિક થઈ એ બધું પરવશ છે. આહાહા...! એ પરાધીન રાગ છે, સંસાર છે. આહાહા...! ‘(આ ગાથામાં), નિરંતર સ્વવશને નિશ્ચય-આવશ્યક-કર્મ છે એમ કહ્યું છે.’ એમ ભગવાને કહ્યું છે, એમ ‘કુંદકુંદાર્યાર્યે’ પોતાની ભાવના માટે પણ આ બનાવ્યું છે. આહાહા...! ‘નિયમસાર’ પોતાની ભાવના માટે બનાવ્યું છે. ભગવાન આમ કહે છે કે સ્વવશને આશ્રયે આવશ્યક કર્મ છે એમ કહ્યું છે. પરાશ્રય જેટલું લક્ષ જાય... આહાહા...! તેટલું બંધનું કારણ છે. ચાહે તો ભગવાનની ભક્તિનું સ્મરણ રહે, અંદર પંચ પરમેષ્ઠીનું સ્મરણ થાય પણ છે બંધનું કારણ. પરદ્રવ્ય આશ્રયે ભાવ (થાય એ) બંધનું કારણ છે. સ્વદ્રવ્ય આશ્રયે ભાવ (થાય) એ મુક્તિનું કારણ છે. તદ્દન બે વિરુદ્ધ છે. આહાહા...!

‘વિધિ અનુસાર પરમજિનમાર્ગના આચરણમાં કુશળ એવો જે જીવ...’ આહાહા...! ‘વિધિ અનુસાર...’ આત્માની અનુકૂળતામાં અંદરમાં જવું એ વિધિને અનુસાર છે. આહાહા...! ‘વિધિ અનુસાર પરમજિનમાર્ગના આચરણમાં કુશળ...’ પરમજિનમાર્ગ-વીતરાગમાર્ગના આચરણમાં કુશળ. આહાહા...! ‘એવો જે જીવ સદાય અંતર્મુખપણાને લીધે અન્યવશ નથી...’ આહાહા...!

વિધિને અનુસાર, આત્માને અનુસાર એમ કહે છે. વિધિ એટલે એ. આત્મા ચૈતન્ય આનંદસ્વરૂપ અનાકુળ, નિરાકુળ નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ. આહાહા..! એની વિધિને અનુસારે પરમજિનમાર્ગમાં આચરણમાં કુશળ. આહાહા..! આવું તો કેટલાકે સાંભળ્યું ન હોય, લ્યો! બહારમાં માથાકૂટ (કર્યા કરે). ‘એવો જે જીવ...’ કેવો? આત્માની જે અંતરમાં ઉતરવાની વિધિ છે, શ્રદ્ધા-જ્ઞાન-ચારિત્ર જ્યાં અંતરમાં ઉતરવાની એ વિધિને અનુસાર.

મુમુક્ષુ :- પહેલા વ્યવહાર લીધો પછી નિશ્ચય લીધો.

ઉત્તર :- ના ના. વ્યવહાર ક્યાં? એ તો વિધિ અનુસાર અંતર લીધું. વ્યવહાર વિધિની વાત જ નથી.

મુમુક્ષુ :- ભાઈ કહે છે કે વિધિનો અર્થ વ્યવહાર છે.

ઉત્તર :- ના ના. અર્થ કર્યો ને પહેલો? વિધિના બે અર્થ થાય : એક વિધિ કર્મ અને એક વિધિ આત્માને અનુસાર. આહાહા..!

‘વિધિ અનુસાર પરમજિનમાર્ગના આચરણમાં કુશળ...’ એ વિધિ. ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન, એના સન્મુખમાં દષ્ટિ, જ્ઞાન ને ચારિત્ર (થાય) એ એની વિધિ. આહાહા..! નહિતર શબ્દમાં કર્મમાં વિધિ આવે છે. વિધિને વશ પડ્યો, વિધિનો નાશ કર્યો એવો શબ્દ આવે છે. વિધિ એટલે કર્મ. અહીં એ નથી. અહીં તો પહેલું કહ્યું ને? સ્વવશને નિશ્ચય આવશ્યક કર્મ છે એમ કહ્યું છે. પહેલી જ લીટીમાં કહ્યું છે. આહાહા..! ‘વિધિ અનુસાર...’ એ વિધિ જ આ છે. ચૈતન્ય ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ, એને અનુસરવું એ જ વિધિ છે. આહાહા..! એને અનુસરીને થવું એનું નામ વિધિ છે. રાગને અનુસારે થવું એનું નામ કવિધિ છે, અવિધિ છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આપ અર્થ જ બધા જુદા કરો છો.

ઉત્તર :- એ છે અંદર. આ શું કીધું? પહેલેથી કહ્યું શું? કે આમાં નિશ્ચય આવશ્યક, નિરંતર સ્વવશને નિશ્ચય આવશ્યક છે એમ કહેવું છે. આહાહા..! એ ભગવાનઆત્માની વિધિ, કર્મની વિધિ નહિ. એ તો સંસાર. આમાં એ કહેવું નથી.

ભગવાન ચૈતન્યસ્વરૂપ, એના દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના ચૈતન્ય પરિણામ, એ ‘વિધિ અનુસાર પરમજિનમાર્ગના...’ માર્ગ છે ને? અહીં માર્ગની વાત કરવી છે ને? ‘પરમ જિનમાર્ગના આચરણમાં કુશળ...’ આહાહા..! વીતરાગમાં રહેવાને કુશળ. અંતર વીતરાગીદશમાં ગમે તે પ્રકારે પણ રહેવામાં ડાહ્યો-કુશળ. વીતરાગભાવ અંદર. કંઈ કોઈ ચીજની અંદર આશા કે સ્પૃહા કે આશ્રય છે જ નહિ. આહાહા..! ‘વિધિ અનુસાર પરમજિનમાર્ગના આચરણમાં કુશળ એવો જે જીવ સદાય અંતર્મુખપણાને લીધે...’ લ્યો! વિધિ અનુસાર આ. સદાય અંતર્મુખપણું. જ્યાં ભગવાન પૂર્ણ સ્વરૂપ છે—અંતર્મુખ ત્યાં સદાય અંતર્મુખ દષ્ટિ રાખીને. આહાહા..! ‘અંતર્મુખપણાને લીધે અન્યવશ નથી...’ એ પરને વશ નથી.

આવશ્યકનો અધિકાર છે ને? આહાહા...! પરને વશે છે એ આવશ્યક નથી. સ્વને વશે છે તે આવશ્યક છે. અવશ્ય કર્મ હોય તો આ છે. આવશ્યક એટલે અવશ્ય કાર્ય. જરૂરી અને અવશ્ય કાર્ય હોય તો તે ભગવાન ચૈતન્યને અનુસરીને અંતરમાં દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં આવવું એ વિધિને અનુસાર છે. આહાહા...! આકરું લાગે. વખત મળે નહિ. હજી તો નિર્ણય કરવાનો વખત ન મળે. ધ્યાન ઉપર વાત આવવી મુશ્કેલ પડે. માણસ નથી કહેતા? કે, ભાઈ! હું કહું છું એ ધ્યાનમાં તો લે. પછી તારે કરવું હોય એમ કરજે. તારે કરવાનું કરજે પણ ધ્યાનમાં તો લે. કહે છે કે નહિ એમ? એમ અહીં કહે છે કે તું ધ્યાનમાં તો લે. પછી આમાં રુચિ કરીને અંદરમાં જા. એવું પણ આવે છે ક્યાંક, ધ્યાનમાં લે પછી તને ઠીક પડે એમ કરજે. એમ પણ આવે છે. ‘દશવૈકલિક’ની ગાથા. વાત ધ્યાનમાં લે પછી કેમ કરવું એ તારી મરજી. આહાહા...!

‘એવો જે જીવ સદાય અંતર્મુખપણાને લીધે...’ આહાહા...! સદાય અંતર્મુખ શુદ્ધઉપયોગ. આહાહા...! આત્મા તરફનો જે ઉપયોગ એ શુદ્ધઉપયોગ. પર પદાર્થ ભગવાનાદિ પરમેશ્વર તરફનો ઉપયોગ એ અશુદ્ધઉપયોગ. આહાહા...! એ ‘સદાય અંતર્મુખપણાને લીધે અન્યવશ નથી...’ પરવશ નથી. ‘પરંતુ સાક્ષાત્ સ્વવશ છે...’ આહાહા...! અંતરમાં ચૈતન્ય ભગવાન અનંતગુણની ખાણ, એનો આશ્રય તે સ્વવશ છે. આહાહા...! ચાહે તો પછી ભગવાનની ભક્તિ આદિ વિનય એ બધું પરવશ છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- ગુરુભક્તિ હોય તો?

ઉત્તર :- તો એ પરવશ છે. અહીં ન કહ્યું પહેલા? કે પેલા પર પદાર્થનું મારે શું કામ? આહાહા...! અત્યારે તો એ બધા એ રીતે ફૂકે. સભા ભરાય, હું આમ કરું, હું આમ કરું. એ તો અજૈનમાર્ગ છે. આહાહા...! અજૈનને જૈનપણે મનાવે. બહુ ઝીણી વાતું, બાપુ! આહાહા...!

અંતરના આચરણમાં કુશળ એવો જે જીવ. અંતર આચરણમાં કુશળ એવો જે જીવ. આહાહા...! એ સદાય અંતર્મુખપણાને લીધે અન્યવશ નથી. આહાહા...! એને વિકલ્પ નથી. એ પરવશ નથી. ‘પરંતુ સાક્ષાત્ સ્વવશ છે એવો અર્થ છે,...’ છે? અન્યવશ નથી. એ કથનનો અર્થ સાક્ષાત્ સ્વવશ છે. એમ. અન્યવશ નથી એનો સાક્ષાત્ સ્વવશ છે એવો અર્થ છે. અન્યવશ નથી એનો અર્થ સ્વવશ છે. આહાહા...! દેવ-ગુરુ ને ધર્મને વશે પણ નથી તે સ્વવશ છે. આહાહા...! દેવ-ગુરુના સાન્નિધ્યમાં આવ્યું હતું ને. સાન્નિધ્યમાં આવ્યું હતું એ તો સાંભળવા માટે. પણ થવા કાળે તે લક્ષ છોડી દેવાનું. આહાહા...! અંતરમાં સ્વનો આશ્રય લીધા વિના સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ત્રણકાળમાં થાય નહિ. પરને આશ્રયે કાંઈ ત્રણકાળમાં થાય નહિ. આહાહા...! એ કહે છે.

‘વ્યાવહારિક ક્રિયાપ્રપંચથી પરાહુમુખ...’ દેખો! લ્યો, આવ્યું? ‘વ્યાવહારિક ક્રિયાપ્રપંચ...’

દયા, દાન, સામાયિક, ચૌવિસંથો વંદના ને એ બધા વ્યવહાર, છ આવશ્યક વ્યવહાર. વ્યવહાર આવશ્યક ક્રિયાપ્રપંચ. એ તો ક્રિયાનો પ્રપંચ છે. આહાહા...! છે કે નહિ? 'શાંતિભાઈ'! કોઈ દિ' વાંચ્યું નહિ હોય આ. આહાહા...! 'વ્યાવહારિક ક્રિયાપ્રપંચથી પરાઙ્મુખ જીવને...' આહાહા...! શું આ ટીકા! 'કુંદકુંદાર્ય' કહે છે, મારે માટે મેં બનાવ્યું. એનો અર્થ-ટીકા કરનાર નીકળ્યા 'પદ્મપ્રભમલધારિદેવ'. આહાહા...! એ કહે કે મેં તો મારે માટે આ બનાવ્યું છે. આહાહા...! 'વ્યાવહારિક ક્રિયાપ્રપંચ...' જેટલી દયા, દાન, વ્રત, કામ, ક્રોધ, ભગવાનનું સ્તવન, સ્તુતિ એ બધી ક્રિયાનો પ્રપંચ છે. આહાહા...! ભગવાનનું સ્મરણ કરવું એ ક્રિયાનો પ્રપંચ છે. કારણ કે એ આત્માનો સ્વભાવ જ્ઞાન ને આનંદ એનાથી વિરુદ્ધ ભાવ છે. માટે તે ક્રિયાપ્રપંચ છે. આહાહા...!

'વ્યાવહારિક ક્રિયાપ્રપંચથી પરાઙ્મુખ જીવને સ્વાત્માશ્રિત-નિશ્ચયધર્મધ્યાનપ્રધાન...' આહાહા...! સ્વઆશ્રિત, જોયું! આહાહા...! 'નિજ આત્મા જેનો આશ્રય છે એવું નિશ્ચયધર્મધ્યાન પરમ આવશ્યક કર્મમાં પ્રધાન છે.' આહાહા...! અવશ્ય કાર્યમાં એ મુખ્ય છે. આહાહા...! 'પરાઙ્મુખ જીવને સ્વાત્માશ્રિત-નિશ્ચયધર્મધ્યાનપ્રધાન પરમઆવશ્યક કર્મ છે...' એ પરમઆવશ્યક. અવશ્ય કાર્ય કરવા લાયક આ છે. આહાહા...! નિશ્ચયની તો વાત સાંભળે ત્યારે એમ લાગે કે આ તો કોઈ એકાંતની વાત છે. એમ લોકોને થાય છે. નિશ્ચય તે સત્ય છે, પરમસત્ય છે. વ્યવહાર તે આરોપિત કથન છે. એ વાસ્તવિક સત્ય નથી. આહાહા...! આહાહા...!

'સ્વાત્માશ્રિત-નિશ્ચયધર્મધ્યાનપ્રધાન પરમ આવશ્યક કર્મ છે...' એને પરમ-જરૂરી કાર્ય છે. આહાહા...! સ્વઆત્માશ્રિત નિશ્ચયધર્મધ્યાન પ્રધાન. જ્યાં નિશ્ચય ધર્મધ્યાન મુખ્ય છે. એને પરમ આવશ્યક કર્મ છે. આહાહા...! 'એમ નિરંતર પરમતપશ્ચરણમાં લીન...' આહાહા...! એમ નિરંતર પરમતપશ્ચરણ એટલે આત્મા. આત્મામાં લીન એ પરમતપસ્યા. અપવાસ-અપવાસ કરવા એ બધી લાંઘણું છે. આહાહા...! છે?

'નિરંતર પરમતપશ્ચરણમાં લીન...' કોણ? કે પરમઆવશ્યક કર્મ છે તે. 'સ્વાત્માશ્રિત-નિશ્ચયધર્મધ્યાનપ્રધાન...' એ પરમ તપસ્યા છે. આહાહા...! એનું નામ પરમ તપસ્યા. એ આત્માને આશ્રયે (થાય છે). પરાશ્રય 'ક્રિયાપ્રપંચથી પરાઙ્મુખ જીવને સ્વાત્માશ્રિત-નિશ્ચયધર્મધ્યાનપ્રધાન પરમ...' જરૂરી કાર્ય. આત્મામાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-આનંદ (થવા) એ જરૂરી કાર્ય (છે). આહાહા...! 'એમ નિરંતર પરમતપશ્ચરણમાં લીન...' એને તપસ્યા કીધી છે. જોયું! અપવાસ કર્યા, ફલાણું કર્યું, એને તપસ્યા કીધી નથી. અંતર સ્વરૂપમાં લીન તે પરમતપશ્ચરણ છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- આ બધે ઠેકાણે પરમ કેમ લગાડે છે?

ઉત્તર :- પરમ ઉત્કૃષ્ટ તપ છે ઇ. પેલો વ્યવહાર નામ માત્ર છે. નામ માત્ર છે. યથાર્થ માત્ર છે આ. પરમતપશ્ચરણ. આહાહા...! અંતર આનંદસ્વરૂપમાં લીન થવું એ જ પરમ તપસ્યા

છે. ઓલું તો નામમાત્ર છે, પરમ નથી, એમ કહે છે. આહાહા..! અપવાસ કરવા ને પછી અહમ કરવો ને અહમને પારણે પોરસી કરે તો પરચીસ અપવાસનો લાભ થાય. એવું કહે છે બધા. અહમ કરે અને એમાં જો પોરસી કરે તો પરચીસનો લાભ થાય. આહાહા..! સંસારનો રખડવાનો લાભ થાય, એમ કહે છે. આહાહા..!

‘નિરંતર પરમતપશ્ચરણમાં લીન પરમજિનયોગીશ્વરો કહે છે.’ એ આ વાત પરમ જિનયોગીશ્વરો કહે છે. આ કાંઈ હું કહું છું એમ નહિ. આહાહા..! છે? ‘વ્યાવહારિક ક્રિયાપ્રપંચથી પરાડ્મુખ જીવને સ્વાત્માશ્રિત-નિશ્ચયધર્મધ્યાનપ્રધાન પરમ આવશ્યક કર્મ છે એમ નિરંતર પરમતપશ્ચરણમાં લીન પરમજિનયોગીશ્વરો કહે છે.’ અજ્ઞાનીઓ કોઈને આવશ્યક ક્રિયાકાંડ ને બહારને કહે છે. આહાહા..! ‘પરમજિનયોગીશ્વરો કહે છે.’ આહાહા..!

‘સકળ કર્મના વિનાશનો હેતુ...’ પૂર્ણ કર્મના નાશનું કારણ ‘એવો જે ત્રિગુપ્તિગુપ્ત-પરમસમાધિલક્ષણ...’ ત્રિગુપ્તિગુપ્ત. આહાહા..! ‘પરમયોગનું લક્ષણ ત્રણ ગુપ્તિ વડે ગુપ્ત...’ નીચે અર્થ છે. ‘પરમ યોગનું લક્ષણ...’ મન-વચન-કાયા ત્રણને ગુપ્ત. તેના તરફનું વલણ છોડીને ‘ગુપ્તિ વડે ગુપ્ત (—અંતર્મુખ) એવી પરમ સમાધિ છે. [પરમ આવશ્યક કર્મ તે જ પરમ યોગ છે અને પરમ યોગ તે નિર્વાણનો માર્ગ છે.]’ નીચે અર્થ છે. આહાહા..! ‘ત્રિગુપ્તિગુપ્ત-’ એટલે મન-વચન-કાયા ત્રણ તરફથી ગુપ્ત. ત્રણેયની ક્રિયા એ નહિ. મનની ક્રિયા નહિ, વાણીની નહિ, દેહની નહિ. આહાહા..! એ પરમ જિનયોગીશ્વરો તેને કહે છે.

‘વળી, સકળ કર્મના વિનાશનો હેતુ એવો જે ત્રિગુપ્તિગુપ્ત-પરમસમાધિલક્ષણ પરમ યોગ...’ ‘ત્રિગુપ્તિગુપ્ત-પરમસમાધિલક્ષણ પરમ યોગ...’ આહાહા..! અંતરયોગનું લક્ષણ શું? આત્મામાં અંતર યોગ-આનંદમાં એકાગ્ર થવું એનું લક્ષણ શું? કે ત્રિગુપ્તિગુપ્ત પરમસમાધિલક્ષણ એ એનું લક્ષણ છે. આહાહા..! મન, વાણી અને દેહ ત્રણથી છૂટીને એના વલણવાળી ક્રિયાથી પણ છૂટીને આત્માના સ્વરૂપમાં પરમ સમાધિ ત્રિગુપ્તિ સહિત, તેને અહીંયાં પરમયોગ કહેવામાં આવે છે. પરમયોગ—પરમ વેપાર. આહાહા..! પરમયોગી. યોગમાં યોગ જોડાય તે પરમયોગી. આહાહા..!

‘તે જ સાક્ષાત્ મોક્ષનું કારણ હોવાને લીધે...’ આહાહા..! તે જ સાક્ષાત્ અંતરમાં એકાગ્રતા. મન-વચન-કાયાની ક્રિયાથી છૂટીને અંદરમાં ગુપ્ત થઈ જવું. આહાહા..! એ જ એક મોક્ષનું કારણ હોવાને લીધે ‘સાક્ષાત્ મોક્ષનું કારણ હોવાને લીધે નિર્વાણનો માર્ગ છે. આમ નિરુક્તિ અર્થાત્ વ્યુત્પત્તિ છે.’ માથે કીધું ને? ‘પિજ્જુતો’ ‘ણિવ્વુદિમગ્ગો ત્તિ પિજ્જુતો’ કહ્યું હતું ને? ચોથું પદ છે ને. એનો અર્થ કર્યો. વ્યુત્પત્તિનો અર્થ આવો છે. ‘પિજ્જુતો’ વ્યુત્પત્તિનો અર્થ આવો છે કે સ્વવશમાં લીન થાવું એનું નામ વ્યુત્પત્તિ છે. બીજી વ્યુત્પત્તિ લગાવીને પર ને વ્યવહારથી આમ થાય તેમ થાય એ વ્યુત્પત્તિ નથી. આહાહા..! ‘આમ નિરુક્તિ અર્થાત્ વ્યુત્પત્તિ છે.’ વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)